

KAMIL BIAŁY

Uniwersytet Szczeciński

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych

Krytycyzm literacki Jana Skylitzesa w *prooimionie* do „Zarysu historii”

Prooimion (czyli wstęp) do „Zarysu historii” Jana Skylitzesa jest niezwykle cennym źródłem informacji na temat poglądów literackich autora oraz ważnym przeglądem historiografii bizantyńskiej IX–XI w. Jednak Jan Skylitzes nie jest pisarzem, który cieszy się dużym zainteresowaniem badaczy. Wynika to z faktu, że pierwsze krytyczne wydanie „Zarysu historii” ukazało się dopiero w 1973 r.¹ Do tego czasu jego dzieło znane było dzięki pośrednictwu Jerzego Kedrena, który w całości włączył je do własnej kroniki². Badania nad Skylitzesem przed 1973 r. skupiały się na zachowanych manuskryptach kroniki oraz relacjach między nimi. Opracowania powstałe po krytycznym wydaniu i na krótko przed nim oscylowały wokół tematyki *Quellenforschung*, czyli zależności „Zarysu historii” od jego źródeł. Badacze starali się zidentyfikować niezachowane i niewymienione przez Skylitzesa źródła oraz ustalić ich wpływ na kształt jego narracji³. Trend ten,

¹ Ioannis Scylitzae, *Synopsis Historiarum*, red. I. Thurn, Corpus Fontium Historiae Byzantinae [dalej: CFHB], t. V, Berlin–New York 1973. Jest to *editio princeps*, po której powstało francuskie tłumaczenie: Jean Skylitzès, *Empereurs de Constantinople*, tłum. B. Flusin, red. J.–C. Cheynet, Lethielleux 2004, a następnie angielskie: John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History*, tłum. J. Wortley, wstęp i kom. J.–C. Cheynet, B. Flusin, New York 2010. Cytaty w tekście i przypisach pochodzą z wydania I. Thurna, z zastosowaną przez niego paginacją, odnoszącą się do numeru strony i numeru wiersza, bez numeracji rozdziałów. W myśl tej samej zasady cytowani będą Jerzy Synkellos, Teofanes Wyznawca, autor *Kontynuacji Teofanesa*, oraz Jan Zonaras, których wydania dzieł posiadają identyczną paginację.

² Georgius Cedrenus, *Compedium Historiarum*, red. I. Bekker, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae [dalej: CSHB], t. I–II, Bonn 1838–1839.

³ F. Hirsch, *Byzantinische Studien*, Leipzig 1876; C. de Boor, *Zu Johannes Skylitzes*, „Byzantinische Zeitschrift”, t. XIII, 1904, nr 2, s. 356–369; idem, *Weiteres zur Chronik des Skylitzes*, „Byzantinische Zeitschrift”, t. XIV, 1905, nr 2, s. 409–467; M. S. J. u. z. j. u. m. o. w., *Ob istocznikach Lwa D’jakona i Skilicy*, „Wizantijskoje Obozrenije”, t. II, 1916, s. 106–166; A. P. Ka z h d a n., *Iz istorii wizantijskoj chronografii X w.* „Wizantijskij Wremennik”, t. XX, 1961, s. 106–128; J. Shepard, *Scylitzes on Armenia in the 1040s, and the Role of Catalaun Cecaumenos*, „Revue des Études

z nielicznymi wyjątkami, dominuje po dziś dzień. Nie powstała jednak praca, w której dokonano by głębszej analizy *prooimionu* do „Zarysu historii”. Badacze poruszający kwestie z nim związane ograniczali się jedynie do scharakteryzowania jego głównych treści. Analizowano zasadność tez Skylitza w odniesieniu do jego źródeł, a także próbowano określić w jakim stopniu autor „Zarysu” wywiązuje się z obietnic złożonych w *prooimionie*⁴. Nie wykazano jednak przyczyn krytycyzmu Skylitza i uwarunkowań jego poglądów. Nie zgłębiano, w jakim stopniu był oryginalny, a w jakim zapożyczył swe tezy od innych autorów: Jerzego Synkellosa⁵ i Teofanesa Wyznawcy⁶. Celem niniejszego artykułu jest częściowe uzupełnienie tej luki badawczej poprzez analizę porównawczą *prooimionu* Jana Skylitza i Teofanesa Wyznawcy. Pomocna okaże się również analiza *prooimionu* Jerzego Kedrena, którego historiografia nie doceniła jako autora samodzielnego⁷, co ma po części swoje uzasadnienie. Do czasu opublikowania pierwszego krytycznego wydania „Zarysu historii”, wykorzystywano kronikę Kedrena jako substytut dzieła Skylitza, które kronikarz przepisał praktycznie bez zmian. Również w *prooimionie* Kedren powtarza w dużej części zdania Skylitza, jednakże jego wywód zawiera także ocenę pracy poprzednika. Ta opinia okazuje się niezwykle pomocna w zrozumieniu treści wstępu Skylitza.

Prooimion do „Zarysu historii” Skylitza był cytowany przez badaczy kilkakrotnie, również w historiografii polskiej⁸. Tymczasem ów wstęp do kroniki jest

Arméniennes”, t. XI, 1975–1976, s. 269–311; idem, *Byzantium’s Last Sicilian Expedition: Skylitzes’ Testimony*, „Rivista di Studi Bizantini e Neellenici”, t. XIV–XVI, 1977–1979, s. 145–159; idem, *A suspected source of Skylitzes Synopsis Historion: the great Catacalon Cecaumenos*, „Byzantine and Modern Greek Studies”, t. XVI, 1992, s. 171–181.

⁴ Vide doskonale studium tych dwóch aspektów na przykładzie rozdziału *Zarysu historii* o Romanie Lekapenie w: C. Holmes, *Basil II and the Governance of the Empire 976–1025*, Oxford 2005, rozdz. 3.2.

⁵ A. Kazhdan, *Georgios Synkellos*, [w:] *Oxford Dictionary of Byzantium* [dalej: ODB], t. II, Oxford 1991, s. 839. Synkellos był historykiem bizantyńskim, zmarłym po 810 r. Autor *Ekloge Chronographias*, opisującej dzieje od stworzenia świata do panowania Dioklecjana. Wydania krytyczne Synkellosa: Georgii Syncelli *Ecloga chronographica*, red. A. Mosshammer, B. G. Teubner 1984; *The Chronography of George Synkellos*, tłum. W. Adler, P. Tuffin, Oxford 2002.

⁶ A. Kazhdan, *Theophanes the Confessor*, [w:] ODB, t. III, s. 2053. Teofanes Wyznawca był autorem *Chronografii*, będącej kontynuacją kroniki Synkellosa. Zdaniem C. Mango (*Who Wrote the Chronicle of Theophanes*, „Zbornik Radova Vizantoloskog Instituta”, t. XVIII, 1978, s. 9–17), Teofanes odpowiadał za ostateczną redakcję kroniki Synkellosa. Podstawowe wydanie dzieła Teofanesa: Theophanis, *Chronographia*, CSHB, t. I–II, red. C. de Boor, Lipsiae 1883–1885; przekład angielski, *The Chronicle of Theophanes the Confessor*, tłum. C. Mango, R. Scott, Oxford 1997.

⁷ Dopiero R. Maisano, *Note su Giorgio Cedreno e la tradizione storiografia bizantina*, „Rivista Internazionale di Studi Bizantini e Slavi”, t. III, 1983, s. 237–258, dokonał odmiennej interpretacji. W przygotowaniu jest również nowe wydanie kroniki Kedrena (CFHB) przez R. Maisano i R. Tartaglię.

⁸ Oprócz prac wspomnianych wcześniej, warto przytoczyć jeszcze: I. Grigoriadis, *A Study of the Prooimion of Zonaras’ Chronicle in Relation to Other 12th — Century Historical Prooimia*,

właściwie jedynym miejscem, w którym uzyskujemy jakiegokolwiek bezpośrednio informacje na temat poglądów dziejopisa na historiografię. Poglądy te wyrażają się poprzez wskazanie dzieł i ich autorów dla Skylitzaesa wzorcowych oraz poprzez krytykę ich następców, którzy odstąpili od stylu poprzedników. Skylitzes kończy swój wywód charakterystyką sposobu, w jaki zamierza wykorzystać oraz poprawić dzieła poprzedników we własnej narracji.

Zdaniem autora „Zarysu historii”, dopiero Jerzy Synkellos i Teofanes Wyznawca sporządzili najlepszy „skrót historii” (*ἐπιτομήν τῆς ἱστορίας*) po pisarzach starożytnych. Streścili dzieła historyczne, posługując się prostym językiem, dotykając samej istoty faktów⁹. Skylitzes uważa, że Teofanes nie doczekał się godnego kontynuatora, choć jego śladem próbowali podążyć „sycylijski mistrz”¹⁰, Michał Psellos¹¹ i inni. Jednak, zdaniem Jana Skylitzaesa, zabrali się do swego zadania pobieżnie, a w konsekwencji zabrakło im dokładności. Ich dzieła są niczym innym, jak tylko wyliczeniem panowań poszczególnych cesarzy. Nawet jeśli wspominają o jakichś wydarzeniach, to swą nietrafną interpretacją wprowadzają czytelników w błąd¹². Wśród skrytykowanych historyków znaleźli się: Teodor Dafnopates¹³, Niketas Paflagończyk¹⁴, Józef Genezjusz¹⁵, Manuel

„Byzantinische Zeitschrift”, t. XCI, 1998, nr 2, s. 331–332; również J. B o n a r e k, *Romajowie i obcy w kronice Jana Skylitzaesa*, Toruń 2003, s. 19–21, lecz jedynie w kontekście wykorzystanych przez niego źródeł.

⁹ Ioannis Scylitzae, *Synopsis*, s. 3, 6–11.

¹⁰ Sądzi się, że Skylitzesowi chodziło o Teognosta, autora zaginionej dziś kroniki podboju Sycylii przez Arabów, vide A. K a z d h a n, *Theognost*, [w:] ODB, t. III, s. 2055.

¹¹ Kwestią otwartą pozostaje pytanie, czy Skylitzes miał na myśli „Chronografię” (M. P s e l l u s, *Imperatori di Bisanzio (Cronografia)*, red. S. I m p e l i z z e r i, S. R o n c h e y, t. I–II, Roma 1984), czy też stosunkowo niedawno odnalezioną „Historię syntomos” (Michael Psellus, *Historia syntomos*, tłum. i kom. W. J. A e r t s, CFHB, t. XXX, Berlin 1990)?

¹² Ioannis Scylitzae, *Synopsis*, s. 3, 16–26.

¹³ M. S a l a m o n, *Dafnopata Teodor*, [w:] *Encyklopedia kultury bizantyńskiej*, red. O. J u r e w i c z, Warszawa 2002 [dalej: EKB], s. 133; A. K a z d h a n, *Daphnopates Theodore*, [w:] ODB, t. I, s. 588. Dafnopates był pisarzem i dostojnikiem państwowym pierwszej połowy IX w.; w czasie rządów Romana I Lekapena stał na czele kancelarii cesarskiej (protoasekretisem). Szczyt jego kariery przypadł na okres Romana II Młodszeo. Sprawował wtedy funkcję logotety stratiotikonu oraz eparchy Konstantynopola. Dotychczas sądzono, że mógłby być autorem ostatniej części *Kontynuacji Teofanesa*, jednak obecnie przeważa pogląd, że nie miał z tym związku. Cf. J. M. F e a t h e r s t o n e, *Theophanes Continuatus VI and De Cerimoniis*, „Byzantinische Zeitschrift”, t. CIV, 2012, nr 1, s. 115–122, który uważa, że autorem *Kontynuacji*, a także *De Cerimoniis aule byzantinae*, był Bazyl Lekapenos.

¹⁴ H. C i c h o c k a, *Niketas z Paflagonii*, [w:] EKB, s. 375. Kronikarz urodził się około 885 r., był biskupem Dadybra w Paflagonii, autorem biografii patriarchy Ignacjusza, o wyraźnej tendencji antyfocjańskiej.

¹⁵ H. C i c h o c k a, *Genezjusz Józef*, [w:] EKB, s. 185. Genezjusz napisał kronikę obejmującą lata 813–886, poświęconą panowaniom cesarzy: Leona V, Michała II, Teofila, oraz Michała III. Pochodził prawdopodobnie z temu Armeniakon, vide E. K o u n t o u r a – G a l a k e, *The Origins of the Genesios*

z Bizancjum¹⁶, Nicefor Diakon z Frygii¹⁷, Leon z Azji¹⁸, Teodor z Side¹⁹, Teodor z Sebasty²⁰, Demetriusz z Kyzikos²¹ oraz Jan Lidyjczyk²². W opinii Skylitzesa, każdemu z autorów daleko do rzetelności Jerzego Synkellosa i Teofanesa Wyznawcy. Ich teksty są albo panegirycznym na cześć cesarza²³, albo krytyką patriarchy²⁴, albo pochwałą przyjaciela²⁵. Oprócz tego wymienieni autorzy mieli pisać rozwlekle o wydarzeniach sobie współczesnych i trochę wsześniejszych. Kierowali się sympatią lub antypatią, a to dla przypodobania się lub zdyskredytowania danej postaci. Skylitzes jeszcze raz podkreśla odmiennność przyświecających im celów.

Family and its Connections with the Armeniakon Theme, „Byzantinische Zeitschrift”, t. XCIII, 2000, nr 2, s. 464–473.

¹⁶ H. C i c h o c k a, *Manuel z Bizancjum*, [w:] EKB, s. 328–329. Dziejopis jest autorem zaginionej kroniki, w której opisał czyny Jana Kurkuasa, naczelnego wodza Romana I Lekapena.

¹⁷ Skylitzes jest jedynym pisarzem, który wspomina o Manuelu z Bizancjum. Cf. J.–C. C h e y n e t, *Foreword*, [w:] John Skylitzes, *A Synopsis*, s. 2, przypis 11.

¹⁸ H. C i c h o c k a, *Leon Diakon*, [w:] EKB, s. 308; A. K a z h d a n, *Leo the Deacon*, [w:] ODB, t. II, s. 1217. Leon jest autorem kroniki (*The History of Leo the Deacon*, tłum. i kom. A.–M. T a l b o t, D.F. S u l l i v a n, Washington 2005), w której przedstawił dzieje Bizancjum od 959 r. do 976 r. Dziejopis prawdopodobnie korzystał z zaginionej kroniki rodziny Fokasów, która była również źródłem dla Jana Skylitzesa.

¹⁹ Autor nieznan, cf. J.–C. C h e y n e t, *Foreword*, s. 2, przyp. 13.

²⁰ Prawdopodobnie był autorem zaginionej dziś kroniki (*chronikon biblon*), przedstawiającej panowanie Bazylego II Macedończyka. Istnieją dwie przesłanki pozwalające wysunąć taką hipotezę. Pierwsza pochodzi z *Zarysu historii*, gdzie w interpolacji zawartej w dwóch wersjach manuskryptu widnieje informacja o tym, że zgodnie ze słowami biskupa Sebasty Bazyli II rozpoczął panowanie 11 stycznia (Ὁ Σεβαστείας κατὰ τὴν ἐνδεκάτην (αὐ' Α) τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς βασιλεῦσαι φησι τὸν Βασίλειον), Ioannis Scylitzae, *Synopsis*, s. 313, 46. Druga przesłanka, pochodzi z *Peri Metatheseon*, traktatu poświęconego przenosinom biskupów między diecezjami. Chodzi o informację, że biskupa Agapiasza z Seleucji Pierii oddelegowano do Antiochii za rządów Bazylego II, w czasie buntu Sklerosa, jak napisał Teodor z Sebasty w swej kronice panowania cesarza, J. D a r r o u z è s, *Le traité des transferts: Édition critique et commentaire*, „Revue des Études Byzantines”, t. XLII, 1984, s. 181.

²¹ Według Skylitzesa, *Synopsis*, s. 375, 60–61, Roman III Argyros, obdarzył godnością synkellosa Demetriusza z Kyzikos, który był przyjacielem cesarza, nim ten objął władzę. Wydaje się, że ów Demetriusz sporządził kronikę kościelną, za której przekazem podążył Skylitzes w *Zarysie historii*, cf. A. L a i o u, *Imperial Marriages and their Critics in the Eleventh Century: The Case of Skylitzes*, „Dumbarton Oaks Papers”, t. XLVI, 1992, s. 171–172.

²² Autor nieznan, cf. J.–C. C h e y n e t, *Foreword*, s. 2, przyp. 16.

²³ Skylitzes mógł mieć tutaj na myśli każdego z wymienionych autorów, gdyż wszystkie ich dzieła ukazywały wydarzenia z punktu widzenia jakiegoś władcy. Mógł też korzystać ze źródła o najbardziej panegirycznym wydźwięku, tj. *Vita Basilii, Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur Liber quo Vita Basilii Imperatoris amplectitur* (red. I. Š e v c e n k o, CFHB, t. XLII, Berlin 2011).

²⁴ Wskazuje się tutaj na dzieło Niekatasa Paflagończyka, cf. przyp. 14; vide R.J.H. J e n k i n s, *A Note on Nicetas David Paphlago and the „Vita Ignatii”*, „Dumbarton Oaks Papers”, t. XIX, 1965, s. 241–247.

²⁵ Chodzi prawdopodobnie o Manuela z Bizancjum; cf. przyp. 16.

Przekazy historyków różnią się jego zdaniem między sobą i powodują „pomieszanie i zamęt” (*ἰλίγγου καὶ παραχῆς*) w umysłach słuchaczy²⁶.

Skylitzes zamieścił również w *prooimionie*, oprócz zaciętej krytyki, informacje na temat sposobu, w jaki zamierza wykorzystać i poprawić dzieła poprzedników we własnej narracji. „Zarys historii” miał być godną kontynuacją kronik Synkellosa i Teofanasa. Największą wagę przywiązuje Skylitzes do skrótowości swego dzieła, przy jednoczesnym ukazaniu wszystkich kluczowych wydarzeń, które miały miejsce na przestrzeni dziejów. Dzięki takiemu programowi dzieło ma być przydatne „miłującym historii” (*φιλιστοροῦσιν*), bardziej przystępne i uwalniające czytelników od ciężaru wspomnień²⁷.

Kronikarz przedstawia swój własny sposób pracy ze źródłami. Stwierdza, że przeczytał dzieła poprzedników dokładnie, z wielką sympatią i życzliwością. Wyeliminował wszelkie różnice i niezgodności, a także treści o bajkowym charakterze, pozostawiając to, co wydawało mu się wiarygodne i prawdopodobne. Dodał informacje pozyskane od starszych ludzi, a całość przekazu sformułował przystępnym językiem — „niczym pokarm gotowy do przełknięcia” (*τροφὴν ἀπαλὴν καὶ τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου ἀληθεσμένην*)²⁸. Autor kończy *prooimion* kolejnymi zapewnieniami na temat przydatności „Zarysu historii”. Pożytek zeń mają czerpać zarówno czytelnicy znający analizowane dzieła, jak i nowicjusze. Dla pierwszych ma to być przypomnienie dawnych lektur, dla drugich — przewodnik i wstęp do poznania innych dzieł. Całości dopełniają filozoficzne rozważania inspirowane językiem Platona. Skylitzes argumentuje, że czytanie powoduje „anamnezę” (*ἀνάμνησιν*), zaś ta w jego mniemaniu pomnaża i powiększa pamięć²⁹.

Wedle Bernarda Flusina krytycyzm Skylitzesa wynika z jego gustów literackich³⁰. Zdaniem francuskiego badacza, dziejopis stawiał kronikę wyżej od historii. Dowodzić ma tego terminologia pojawiająca się w *prooimionie*. Skylitzes nazywa kroniki Synkellosa i Teofanasa „skrótem historii” (*ἐπιτομὴν τῆς ἱστορίας*)³¹, natomiast „małym zarysem” (*μικρὰ τὴν σύνοψιν*) i „skrótem” (*ἐπιτομὴν*) określa własne dzieło³². W odniesieniu do obu kronikarzy używa imiesłowu: „streściwszy” (*συννοψίσαντες*)³³, natomiast zwrot: „skróciwszy kronikę” (*συντεμὼν χρονογραφίαν*) stosuje tylko w kontekście Teofanasa³⁴. Przymiotnikowa forma: „najkrót-

²⁶ Ioannis Scylitzae, *Synopsis*, s. 4, 31–39.

²⁷ Ibidem, s. 4, 39–44.

²⁸ Ibidem, s. 4, 44–51.

²⁹ Ibidem, s. 3, 51–55: ἡ δ' ἀνάμνησις τρέφειν καὶ μεγαλύνειν τὴν μνήμην.

³⁰ B. Flusin, *Re-writing history: John Skylitzes' Synopsis historian*, [w:] *John Skylitzes: A Synopsis*, s. XIII.

³¹ Ioannis Scylitzae, *Synopsis*, s. 3, 6.

³² Ibidem, s. 4, 41, 58.

³³ Ibidem, s. 3, 10.

³⁴ Ibidem, s. 3, 15.

sza” (*σύντομωτάτην*) dotyczy tylko jego własnego dzieła³⁵. Całą tę terminologię Skylitzes zaczerpnął od obu historyków. Od Synkellosa przejął termin „synopsis” (*σύνοψιν*), który posłużył mu do określenia własnej kroniki³⁶. Z *prooimionu* Teofanesa przejął pozostałe terminy, które wywiódł od określenia „krótka kronika” (*σύντομον χρονογραφίαν*), którym Teofanes nazwał pracę Jerzego Synkellosa³⁷. Pojęcia, którymi Skylitzes definiuje dzieła poprzedników, wskazują na kwalifikowanie ich jako historii (*ιστορικῶς, ιστορίας, ιστορικῶν βιβλούς, ιστορίαίς*); mogą one jednak oznaczać ogólnie dziejopisarstwo³⁸.

Czy rzeczywiście jednak główną przyczyną krytycyzmu Skylitzesa jest niechęć do historii i preferowanie kroniki, czy też powody są inne? W przypadku Teofanesa sprawa jest jednoznaczna, gdyż wspomina on zarówno o kronikarzach, jak i o historykach. Stwierdza, że Synkellos spisał wspomnianą „krótką historię”, poznając wcześniej wielu kronikarzy i historyków (*χρονογράφους καὶ ιστοριογράφους*)³⁹. Swoje własne dzieło nazywa kroniką (*τόδε τὸ χρονογραφεῖον*)⁴⁰. W trakcie pracy nad nią wykorzystał dzieła historyków (*ιστοριογράφων*) i „logografów” (*λογογράφων*)⁴¹. U Teofanesa widzimy zatem jednoznaczny, funkcjonujący w okresie wczesnobizantyńskim podział na kroniki i historie.

Przed próbą odpowiedzi na pytanie, czy Skylitzes rzeczywiście krytykuje poprzedników za to, że nie pisali kronik, warto zwrócić uwagę na inne elementy *prooimionu*, a mianowicie na sposób, w jaki jego autor chwali kronikarzy: Jerzego Synkellosa i Teofanesa Wyznawcę, a jak przygania ich następcom.

Skylitzes chwali obu autorów za profesjonalne potraktowanie swojego zadania. Używa terminu *ἐπιστατικώτερον*, czyli uważniej/bardziej naukowo. Jest to sformułowanie, które nie pojawia się u Synkellosa i Teofanesa, lecz jest ekwiwalentem występującego w *prooimionie* Teofanesa terminu *ἀκριβῶς*. *Akribeia*, czyli dokładność; jako cecha charakteryzująca udaną pracę historyczną pojawia się już u Tukidydesa⁴². Teofanes określa tym terminem dzieło swego poprzednika Jerzego Synkellosa, który „poznawszy wielu kronikarzy i historyków, i dokładnie (*ἀκριβῶς*) ich zbadawszy, skróciwą kronikę od Adama do cesarza Dioklecjana — prześladowcy chrześcijan, dokładnie (*ἀκριβῶς*) spisał”⁴³. Warto jeszcze zwrócić uwagę na terminy: „poznając” (*ἀναγνούς*) oraz „zbadawszy” (*διεξερευνησάμενος*),

³⁵ Ibidem, s. 4, 42.

³⁶ Georgii Syncelli, *Ecloga Chronographica*, s. 5–6; B. Flusin, *Re-writing history*, s. XIV, przyp. 12.

³⁷ Theophanis, *Chronographia*, s. 3, 13.

³⁸ Ioannis Scylitzae, *Synopsis*, s. 4, 36, 45, 52, 57.

³⁹ Theophanis, *Chronographia*, s. 3, 11–12.

⁴⁰ Ibidem, s. 4, 9.

⁴¹ Ibidem, s. 4, 13–14.

⁴² Na temat *akribei* u Tukidydesa vide G. Crane, *The Blinded Eye: Thucydides and the New Written World*, Rowman & Littlefield 1996, s. 50–73.

⁴³ Theophanis, *Chronographia*, s. 3, 11–14: πολλούς τε χρονογράφους καὶ ιστοριογράφους

które korespondują z użytym przez Skylitza „uważniej”/„bardziej naukowo” (*ἐπιστατικώτερον*). Autor „Zarysu historii” dwukrotnie używa terminu *akribeia*. Pierwszy raz — w kontekście negatywnym, gdy stwierdza, że jego poprzednicy „w dokładności zawiedli” (*τε ἀκριβείας ἀποπεπτώκασι*)⁴⁴. Natomiast drugi raz, gdy opisując własną pracę, dowodzi, że „dokładnie” (*ἀκριβῆς*) przeczytał dzieła poprzedników, z wielką wrażliwością i uprzejmością⁴⁵. Zatem Skylitzes nie tylko postawił sobie Teofanesa za wzór, lecz jednocześnie utrzymywał, że jego własna erudycja i umiejętności są równe tym, które cechują poprzednika, a zatem jest jego godnym następcą. Dobitniej świadczy o tym dalsza część *prooimou* — zarówno sposób, w jaki jego autor krytykuje poprzedników, jak i opis jego własnej metody działania.

Jednym z zarzutów jakie stawia Skylitzes swym poprzednikom jest fakt, że dokonywali oni „pomieszania i zamętu” (*ἰλίγγου καὶ παραχῆς*) w umysłach słuchaczy⁴⁶. Skylitzes wysunął takie zastrzeżenie, inspirując się Teofanese, który stwierdził, że uporządkował własny materiał, umieszczając opisywane czyny we właściwych miejscach każdego czasu, „bez pomieszania” (*ἀσυγχύτως*)⁴⁷. Skylitzes posłużył się argumentami Teofanesa, przekształcając je w krytykę wcześniejszych autorów. Manipulacja słownictwem Teofanesa stanowi główną treść *prooimou* Skylitza, który w ten sposób zręcznie zdyskredytował swych poprzedników. Również przedstawiając przyczyny, które utrudniały czytelnikom lekturę ich dzieł, Skylitzes posłużył się argumentacją pierwowzoru. Teofanes Wyznawca twierdzi, że Jerzy Synkellos „pogodził różnice istniejące w źródłach” (*τούτων διαφωνίας συμβιβάσας*)⁴⁸. Skylitzes wykorzysta tę informację dwukrotnie. Najpierw utworzył z tego pretensję skierowaną do poprzedników, zarzucając im, że ich przekazy „różnią się” (*διαφερόμενοι*) od siebie nawzajem⁴⁹, co dekoncentruje czytających. Użył tego następnie do wyeksponowania kompozycji „Zarysu historii”, w którym „odrzucał różnice i niezgodności” (*τὰς διαφορὰς καὶ διαφωνίας παρέντες*) swych poprzedników, a zatem powtórzył osiągnięcie Jerzego Synkellosa, oczywiście w jego mniemaniu z sukcesem⁵⁰.

Powyższa metoda porównawcza pozwala również zrozumieć część tez Skylitza, które w trakcie czytania samego tylko *prooimou* do „Zarysu historii” pozostają niezrozumiałe. Kronikarz chwali Jerzego Synkellosa i Teofanesa Wyznawcę

ἀναγνοῦς, καὶ ἀκριβῶς τούτους διεξερευνησάμενος, σύντομον χρονογραφίαν ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Διοκλητιανοῦ τοῦ βασιλέως καὶ δώκτου τῶν Χριστιανῶν ἀκριβῶς συνεγράψατο.

⁴⁴ Ioannis Scylitzae, *Synopsis*, s. 3, 20.

⁴⁵ Ibidem, s. 4, 44–46.

⁴⁶ Ibidem, s. 4, 39.

⁴⁷ Teophanis, *Chronographia*, s. 4, 14–15.

⁴⁸ Ibidem, s. 3, 16.

⁴⁹ Ioannis Scylitzes, *Synopsis*, s. 4, 38–39.

⁵⁰ Ibidem, s. 4, 46–47.

za to, że „dotknęli samej istoty wydarzeń” (*οὐσίας αὐτῆς τῶν πεπραγμένων*)⁵¹, krytykuje ich następców, którzy „pominęli wiele istotnych wydarzeń” (*τὰ πλεῖστα τῶν καιριωτέρων παρέντες*)⁵², sam natomiast prezentuje się jako autor skrótego opisu „istotnych wydarzeń” (*καιροῖς*)⁵³. Pisząc o poprzednikach, którzy zapomnieli o ważnych faktach stwierdza, że ich dzieła są „jedynie wyliczeniem panowań poszczególnych cesarzy i przedstawiają kto po kim panował, nic więcej”⁵⁴. Czym są dla Skylitzaesa istotne wydarzenia? Co oznacza stwierdzenie, że jego poprzednicy podjęli się jedynie wyliczenia kolejnych władców? Krytyka ta wydaje się niesprawiedliwa i nielogiczna, biorąc pod uwagę fakt, że treść owych dzieł stanowi podstawowy materiał źródłowy autora „Zarysu historii”. Kronikarz przeczy sam sobie stwierdzając, że teksty jego poprzedników są jedynie spisem władców, a jednocześnie dyskwalifikuje je jako zbyt „rozwlekłe” (*συννεχθέντα*)⁵⁵. Skylitzes, wbrew temu co twierdzi Iordanis Grigoriadis⁵⁶, nie udziela odpowiedzi na pytanie, czym są dla niego istotne wydarzenia. Stwierdza jedynie, jak jego zdaniem nie powinno się pisać.

Wróćmy teraz do zagadkowego stwierdzenia Skylitzaesa o wyliczeniu przez poprzedników jedynie panowań cesarzy. Co skłoniło dziejopisa do sformułowania tak ostrego sądu? Odpowiedź znajdujemy ponownie w *prooimionie* Teofanesa. Autor dokładniej niż Skylitzes scharakteryzował treść i konstrukcję własnej kroniki. Stwierdza, że spisał panowania cesarzy i patriarchów, a także ich „czyny” (*πράξεις*) wraz z datami⁵⁷. Wszystko po to, aby czytelnicy mogli wiedzieć, co zdarzyło się za panowania każdego z cesarzy⁵⁸. Teofanes dzieli te wydarzenia na: „wojenne” (*πολεμική*), „kościelne” (*ἐκκλησιαστική*), „polityczne” (*πολιτική*), „cywilne” (*δημώδης*), i „inne” (*τις ἕτερα*)⁵⁹. Wyliczył zatem panujących cesarzy oraz opisał czyny i wydarzenia z okresu ich panowania. Skylitzes natomiast dokonał kalki sformułowań Teofanesa. Zarzut o opisanu jedynie panowań cesarzy przez poprzedników, wynika z faktu że tym, czego zdaniem Skylitzaesa brakowało następcom Teofanesa, były właściwie opisane „czyny” (*πράξεις*). Autor „Zarysu historii” stwierdza, że jego prekursorzy, wspominając o jakichś „czynach” (*πράξεων*), opisują je nietrafnie⁶⁰.

⁵¹ Ibidem, s. 3, 11.

⁵² Ibidem, s. 3, 20–21.

⁵³ Ibidem, s. 4, 43.

⁵⁴ Ibidem, s. 3, 22–23: ἀπαρίθμησιν μόνην ποιησάμενοι τῶν βασιλέων καὶ διδάξαντες, τίς μετὰ τίνα τῶν σκήπτρων γέγονεν ἐγκρατής, καὶ πλεῖον οὐδέν.

⁵⁵ Ibidem, s. 4, 35.

⁵⁶ I. Grigoriadis, *A study of the Prooimion of Zonaras*, s. 331–332.

⁵⁷ Teophanis, *Chronographia*, s. 4, 11.

⁵⁸ Ibidem, s. 4, 15–17.

⁵⁹ Ibidem, s. 4, 17–18.

⁶⁰ Ioannis Scylitzae, *Synopsis*, s. 3, 24.

Widać, że stwierdzenia Skylitzesa nie są oryginalne i bazują na sformułowaniach użytych przez Teofanesa. Nie oznacza to jednak, że autor „Zarysu historii” w ogóle nie ma własnych poglądów. Chociaż charakterystyka dzieł następców Teofanesa jest mało oryginalna, jednak jest efektem jego własnych przemyśleń. Jak wcześniej wspomniano, zarzuty Skylitzesa przypisuje się jego sympatii dla kronikarstwa i niechęci do historii⁶¹. Jednak Skylitzes w *prooimionie* nie stawia nigdzie takiej tezy, a nawet nie dokonuje rozróżnienia pomiędzy kronikarzami i historykami, tak jak robi to Teofanes. Zarzuty, które prezentuje Skylitzes, wynikają z jego niechęci do nadmiernego wykorzystywania retoryki w historiografii. Mówi o tym wprost, kończąc krytyczną charakterystykę dzieł poprzedników: „bowiem każdy z nich stawiał sobie swój własny cel, jeden wygłosił chwałbę cesarza (ἔπαινον φέρε εἰπεῖν βασιλέως), drugi krytykę patriarchy (ψόγον πατριάρχου), trzeci pochwałę przyjaciela (φίλου ἐγκώμιον); każdy przy pisaniu historii spełniał swój własny zamysł, daleki od wytyczonego przez wspomnianych pobożnych mężów”⁶². Autor ma również za złe pisarzom uleganie różnym patronom, w efekcie czego ich przekazy różnią się między sobą⁶³.

Powstaje zatem pytanie, czy Skylitzes krytykuje wykorzystywanie retoryki w ogóle, czy też jedynie zastosowanie odmiennych ujęć przez poprzedników? Analiza treści „Zarysu historii” nie okaże się w tej kwestii pomocna, gdyż autor, podobnie jak w przypadku innych konstatacji, również tutaj zawodzi niemal na całej linii. Można to też zaobserwować w pracy nad dziełami w tak oczywisty sposób enkomiatycznymi, jak „Vita Basilii” czy też w rozdziale o Niceforze II Fokasie, gdzie przekaz Skylitzesa zmienia się raz w krytykę, a raz w panegiryk na cześć cesarza⁶⁴. Widać też to w rozdziałach późniejszych, gdzie, idąc tropem Demetriusza z Kyzikos, Skylitzes chwali cesarza Romana III Argyrosa, a następnie krytykuje jego sukcesora Michała IV⁶⁵, nie mówiąc już o enkomiach wielkich wodzów Jerzego Maniakesa i Katalalona Kekaumena⁶⁶. W kontraście do krytyki zawartej w *prooimionie*, całkiem odmienne opinie na temat starszych historyków

⁶¹ Cf. przyp. 30.

⁶² Ibidem, s. 4, 31–35, γὰρ [...] οἰκείαν ἕκαστος ὑπόθεσιν προστησάμενοι, ὁ μὲν ἔπαινον φέρε εἰπεῖν βασιλέως, ὁ δὲ ψόγον πατριάρχου, ἄτερος δὲ φίλου ἐγκώμιον καὶ ἐν ἱστορίας σχήματι τὸν ἑαυτοῦ ἕκαστος ἀποπληροῦντες σκοπὸν πόρρω τῆς τῶν εἰρημένων θεοφόρων ἀνδρῶν ἀποπεπτόκασι διανοίᾳς.

⁶³ Ibidem, s. 4, 36–39.

⁶⁴ Zdaniem A.P. K a z h d a n a, wynikało to z tego, że Skylitzes podążał za dwoma źródłami: jedynym wrogiem wobec Nicefora II Fokasa (źródło A), a drugim przychylnym wobec rodziny Fokasów (źródło B), z którego miał korzystać również Leon Diakon, wymieniony przez autora *Zarysu historii* w *prooimionie*, A.P. K a z h d a n, *Iz istorii*, s. 113 nn.

⁶⁵ A. L a i o u, *Imperial Marriages*, s. 165–176. Autorka wykazała, że źródłem Skylitzesa w rozdziale poświęconym panowaniu Romana III był Demetriusz z Kyzikos, który był przyjacielem cesarza jeszcze nim ten objął władzę, Jan Skylitzes, *Synopsis*, s. 375, 58–60.

⁶⁶ Wiele w tej kwestii wniósł J. S h e p a r d, cf. przyp. 3.

znajdujemy we właściwej treści „Zarysu historii”. Skrytykowany najpierw Manuel z Bizancjum (autor biografii Jana Kurkuasa) spotyka się następnie z pochwałą Skylitzaesa konstatującego, że w ośmiu księgach zawarł on wszystko na temat mężnych czynów Kurkuasa oraz tego, jakim był żołnierzem. Taka opinia jest zaprzeczeniem zarzutów z *prooimionu* (dotyczących chociażby niewłaściwego opisywania wydarzeń), których adresatem był ten sam Manuel z Bizancjum. Nie Skylitzaes jest jednak autorem tych słów, gdyż wy dobył je z „Kontynuacji Teofanesa”⁶⁷. Z treści „Zarysu historii” nie dowiemy się więc, czy Skylitzaes jest niechętny retoryce w ogóle, przynajmniej jeśli chodzi o deklarację w *prooimionie*. W odpowiedzi na to pytanie pomocne jest dzieło Jerzego Kedrena, piszącego krótko po Skylitzaesie. Kedren, jak wspomniano, był autorem kroniki, do której włączył w całości dzieło Skylitzaesa. Także w oparciu o nie sporządził *prooimion*, dokonując jednak kilku zmian, które pozwalają lepiej zrozumieć Skylitzaesowy pierwowzór. Podobnie jak autor „Zarysu historii”, Kedren skrytykował wcześniejszych historyków za to, że ich dzieła są jedynie wyliczeniem panowań cesarzy, chwalonych bądź krytykowanych. W kwestii Skylitzaesa napisał tak: „Protowestiarios imieniem Jan Trakezjos dostarczył zarys, w którym wychwycił i stosownie zestawiał różnice w opowiadaniach wyżej wspomnianych pisarzy. Zebrał je i starannie spisał własne dzieło, rozpoczynając od Nicefora byłego logotety genikonu”. Odrzucił wszystko, co napisano z sympatii lub dla przypodobania się „i nagą historię potomności pozostawił (*γυμνήν τὴν ἱστορίαν παραδέδωκεν*)”⁶⁸. „Nagą” historię, czyli samą istotę wydarzeń. Słowa Kedrena zdają się sugerować, że Skylitzaes chciał przede wszystkim stworzyć kronikę, która była obiektywna. Przeciwny jestem zatem tym elementom retorycznym, które mogą skutkować stronniczością narracji.

Czy Skylitzaes jest rzeczywiście krytykiem historii jako gatunku gorszego od kroniki? Z powyższej analizy wynika, że dziejopis zwraca przede wszystkim uwagę na elementy związane z właściwym, tj. obiektywnym opisywaniem wydarzeń. Istotny jest również fakt, że Skylitzaes w *prooimionie* wyraża swe poglądy posiłkując się sformułowaniami zapożyczonymi od Teofanesa, czasami w sposób niezrozumiały, jak w przypadku „wyliczania tylko panowań cesarzy”. Budzi wątpliwości również fakt, czy rzeczywiście sam podziela te poglądy, czego dowodem jest zaprzeczanie samemu sobie, chociażby w przypadku oceny treści prac poprzedników, np. Manuela z Bizancjum. Wydaje się, że właśnie kopiowanie i kalkowanie Teofanesa jest kluczem do odpowiedzi na postawione pytanie. Skylitzaes

⁶⁷ Ioannis Scylitzae, *Synopsis*, s. 230, 33–37; cf. *Theophanes Continuatus VI*, CSHB, red. I. Bekker, Bonn 1838, s. 428, 1–2.

⁶⁸ Georgius Cedrenus, *Compedium*, s. 5, 9–10: ὁ δὲ πρωτοβεστιάριος Ἰωάννης ὁ Θρακῆσιος τὸ ἐπώνυμον, συντομοτέραν ἐνδιδόναι κατάληψιν τῶν ἐν διαφόροις συμβεβηκότων καιροῖς, τὰς τῶν ἄνωθεν λεχθέντων συγγραφέων ἱστορίας ἀναλεξάμενος καὶ ἐγκατάσκευον ποιησάμενος τὴν γραφὴν ἀπὸ τοῦ τέλους ἤρξατο τοῦ ἀπὸ γενικῶν Νικηφόρου, καὶ τὰ ἐμπαθῶς ἢ καὶ πρὸς χάριν λεχθέντα ἀποδιοπόμπτει, γυμνήν τὴν ἱστορίαν παραδέδωκεν.

„skopiował” funkcjonujący w okresie wczesnobizantyńskim, w czasach Teofanesa, podział historiografii bizantyńskiej na kroniki i historie⁶⁹.

Rzeczywistość przełomu XI i XII w. jest jednak już całkiem inna. Historiografia tego okresu nie daje się tak jednoznacznie podzielić. Wraz z objęciem władzy przez dynastię macedońską pojawił się nowy historiograficzny trend, koncentrujący się na wielkich postaciach, którym dzieła te dedykowano. Porzucono ściśle chronologiczne ujęcie, w którym w centrum uwagi znajdowały się wydarzenia ważne z punktu widzenia autora. Teraz to bohater — cesarz, wódz, czy patriarcha — stał się osią narracji historycznej⁷⁰. Przyczyną tej tendencji było nastanie nowej dynastii, zabiegającej o legitymizację i posługującej się w tym celu propagandą. Głównym zadaniem dzieł powstałych za panowania Konstantyna VII Porfirogenety była mitologizacja Bazylego I, założyciela dynastii, i zniesławienie jego poprzednika, Michała III Amoryjczyka⁷¹. Autorów, których krytykuje Skylitzes w *proimionie*, należy zaliczyć do twórców i propagatorów tego typu historiografii. Nie jest przypadkiem, że to właśnie Skylitzes krytykuje ten typ dziejopisarstwa. Podobnie jak protegowani Konstantyna VII, również autor „Zarysu historii” pisał pod auspicjami cesarza Aleksego I Komnena, będącego twórcą nowej dynastii⁷². Właśnie z tego powodu Skylitzes krytykuje swoich poprzedników — aby stworzyć nowy początek, przynajmniej z propagandowego punktu widzenia.

⁶⁹ Autorem klasycznego już podziału bizantyńskiej historiografii był K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches, 527–1453*, München 1891; jego ustalenia poddał krytyce i zrewidował H.G. Beck, *Zur byzantinischen „Monschronik“*, [w:] *Speculum Historiae: Geschichte im Spiegel von Geschichtsschreibung und Geschichtsdeutung*, red. K. Adler, Freiburg–Munich 1965, a następnie H. Hunger, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, Munich 1978; natomiast C. Mango, *The Tradition of Byzantine Chronography*, „Harvard Ukrainian Studies”, t. XII–XIII, 1988–1989, s. 369–370, uważa, że po Teofaniesie nastąpił kryzys kronikarstwa, które utraciło szeroki horyzont chronologiczny *and became little more than a story of the Byzantine emperors*. Jednakże podział historiografii bizantyńskiej wciąż podlega kolejnym rewizjom, vide D.E. Afanogenov, *Some Observations on Genres of Byzantine Historiography*, „Byzantion”, t. LXII, 1992, s. 3–33; M. Mullet, *The Madness of Genre*, „Dumbarton Oaks Papers”, t. XLVI, 1992, s. 233–243.

⁷⁰ Krótka charakterystyka powyższego trendu, wraz z podstawową bibliografią w: A. Markopoulos, *Byzantine History Writing at the End of the First Millenium*, [w:] *Byzantium in the Year 1000*, red. P. Magdalino, Leiden–Boston 2003, s. 183–193, oraz przypis 10; vide również: idem, *From Narrative Historiography to Historical Biography. New Trends in Byzantine Historical Writing in the 10th–11th centuries*, „Byzantinische Zeitschrift”, t. CII, 2009, nr 2, s. 697–715.

⁷¹ Szczególne zadanie na tym polu pełniło *Vita Basilii*, R.J.H. Jenkins, *Classical Background of Scriptorum Post Theophanem*, „Dumbarton Oaks Papers”, t. VIII, 1954, s. 20–30.

⁷² Podstawowym studium na temat cesarstwa Aleksego I Komnena jest *Alexios I Komnenos. Papers of the second Belfast Byzantine International Colloquium, 14–16 April 1989*, red. M. Mullet, D. Smythe, Belfast 1996; vide też M. Mullet, *Alexios I Komnenos and imperial renewal*, [w:] *New Constantines: the Rhythm of Imperial Renewal in Byzantium 4th–13th Centuries: papers from the Twenty–sixth Spring Symposium of Byzantine Studies*, red. P. Magdalino, Variorum 1994, s. 259–267.

Dlaczego jednak Skylitzes miałby opisywać tak długi okres w historii odmiennie, niż kronikarze gloryfikujący dzieje dynastii macedońskiej? Wynikało to z innej sytuacji państwa bizantyńskiego. Dzieło Skylitzesa, inaczej niż dzieła poprzedników, nie skupia się na jednej postaci czy nawet rodzinie. Bohaterką Skylitzesa jest rywalizująca ze sobą arystokracja bizantyńska, którą Aleksy I próbował sobie zjednać metodami innymi niż jego poprzednicy⁷³. Zadaniem historiografii macedońskiej było pokazanie, że Michał III był złym cesarzem, a Bazyli I zbawcą państwa. Skylitzes natomiast miał przekonać arystokrację do konieczności zjednoczenia się w celu uratowania państwa bizantyńskiego przed zagładą. W tym właśnie celu gloryfikował przedstawicieli wielkich rodzin arystokratycznych i ukazywał przeszłość z perspektywy tej właśnie grupy społecznej, a nie władców⁷⁴. Skylitzes tylko pozornie chciał wrócić do stylu Jerzego Synkellosa i Teofanasa Wyznawcy. W rzeczywistości jego dzieło odwołuje się do tendencji ukształtowanych po Teofaniesie, eksponując wątki biograficzne, nie dotyczący jednak tylko cesarzy, lecz również przedstawicieli wpływowych rodzin arystokratycznych. Świadczy o tym preferowanie przez Skylitzesa dzieł poświęconych rodzinie Fokasów czy też wielkim wodzom, jak Jerzy Maniakes czy Katakalon Kekaumen. Skylitzes nie wymienił tych dziś już zaginionych dzieł w *prooimionie*, gdyż nie miał zamiaru ich krytykować.

Interesujące w tym względzie są również uwagi Jana Zonarasa, kronikarza z XII w., idącego tropem tendencji zaistniałych w poprzednich dwóch stuleciach. Autor ten krytykuje w *prooimionie* do swej „Historii” dwie grupy dziejopisarzy. Jedną stanowią ci, którzy zbyt dużą wagę przywiązują do skomplikowanego, retorycznego języka i umieszczają w swych narracjach długie i, zdaniem Zonarasa, niepotrzebne, fikcyjne mowy⁷⁵. Do drugiej zaliczają się ci, którzy idąc w przeciwnym kierunku, oferują narrację pozbawioną tych wszystkich elementów, napisaną prostym językiem. Krytykuje ich, „gdyż pominieli wiele ważnych czynów opisywanych mężów, a przecież niektóre z nich godne są pieśni pochwalnej. Mówią o nich najkrócej; nie informują ani o charakterze, ani o zamiarze tych mężów, ani [sposobie] w jaki władzę każdy z cesarzy zdobył; ani kim był przedtem, ani z jakiej rodziny pochodził”⁷⁶. Krytyka ta przypomina zarzuty Skylitzesa, szczególnie

⁷³ P. Magdalino, *Empire of Manuel I Komnenos*, Cambridge 1993, s. 187. Polityka Aleksego i jego następców opierała się z jednej strony na powierzaniu kluczowych funkcji w państwie członkom rodziny, co ograniczało możliwości społecznego awansu ludziom z zewnątrz, z drugiej zaś na włączaniu do tego elitarnego kręgu jak największej liczby rodzin arystokratycznych poprzez aranżowanie małżeństw. Koncepcja Komnenów polegała zatem na zjednywaniu arystokracji nie tylko za pomocą rozdawnictwa godności, lecz również poprzez budowanie trwalszych więzi pokrewieństwa.

⁷⁴ C. Holmes, analizując polityczny kontekst *Zarysu historii* uznała, że treść kroniki odzwierciedla koncyliacyjną politykę Aleksego I Komnena wobec arystokracji bizantyńskiej, C. Holmes, *Basil II*, s. 217.

⁷⁵ Ioannis Zonarae *Annales*, CSHB, t. I, red. M. Pinder, Berlin 1841, s. 6, 12–17.

⁷⁶ Ibidem, s. 6, 12–17: ἄτε καὶ αὐτὰς τὰς καιριωτέρας τῶν πράξεων τῶν ιστορουμένων

wrażenie o pominięciu wielu „ważnych czynów” (*τάς καιριωτέρας τῶν πράξεων*) opisywanych postaci. Istotny jest jednak fakt, że Zonaras kieruje te zarzuty do innej grupy historyków — tych, którzy byli przedmiotem pochwały Skylitzesa⁷⁷. Świadczy to o zmianie literackich gustów kronikarzy w XII w. oraz o swoistej symbiozie obu gatunków. Poglądy Zonarasa wynikają z ówczesnie panującej tendencji, będącej rezultatem wcześniejszej przemiany w historiografii bizantyńskiej. Zonaras przykładą dużą wagę do szczegółowego przedstawiania postaci, lecz jednocześnie jest przeciwnikiem przydługich mów, zbyt intensywnego wykorzystywania retoryki, a także nazbyt prostego, bliskiego „barbarzyńskiemu” (*βαρβάρους*) języka⁷⁸. Świadczy to zdecydowanie o anachroniczności wczesnobizantyńskiego podziału historiografii w czasach Zonarasa i Skylitzesa.

Biorąc pod uwagę powyższe okoliczności, charakter *prooimionu* Skylitzesa, a także to, że autor skonstruował go w oparciu o dzieło Teofanesa, należy stwierdzić, iż sformułowana przez niego krytyka pod adresem poprzedników ma na celu jedynie nadanie większego, znaczenia jego własnej kronice. Skylitzes nie jest zwolennikiem formy kroniki, a przeciwnikiem historii, gdyż podział ten, jak widać na przykładzie treści *prooimionu* Zonarasa, stał się w jego czasach w dużej mierze anachroniczny. Głównym przedmiotem krytyki dziejopisarza jest natomiast wykorzystywanie retoryki w historiografii skutkującej nieobiektownością przekazu, jednak również i w tym przypadku jest to zabieg czysto propagandowy. Świadczy o tym chociażby treść „Zarysu historii” i wnioski wypływające z dotyczących go badań współczesnych.

Literary criticism of John Skylitzes in the *prooimion* to his *Synopsis Historion*

Prooimion, a preamble or introduction to John Skylitzes' *Synopsis Historion* is an important source of information about the literary opinions of the author. Despite its importance, the *prooimion* has not met with interest of researchers who in their studies on Skylitzes usually confined themselves to presenting its content. The present article attempts to thoroughly analyse the *prooimion* by confronting it with a *prooimion* to the chronicle by Theophanes the Confessor who to Skylitzes was a model of the ideal historian. A comparative analysis of the two *prooimia* clearly confirms that Skylitzes based his

παραλείποντας ἀνδρῶν, ἐνίας μέντοι καὶ ἐξυμνεῖσθαι δικαίως, βράχιστα δὲ τινα περὶ ἐκείνων εἰπόντας, καὶ ταῦτα μῆτε τὸ ἦθος ἐκείνων ἢ τὴν φύσιν παραδελουῖντα καὶ τὴν προαίρεσιν, μὴθ' ὅπως τῶν βασιλευσάντων ἕκαστος τῆς βασιλείας ἐκράτησε, μὴθ' ὅστις ἦν πρό ταύτης, μὴτ' ἐκ τίνων ἐγένετο.

⁷⁷ Zdaniem D.E. A f i n o g e n o v a, *Some Observations*, s. 21, Zonaras ma na myśli Jerzego Mnicha, kronikarza z IX w.; T.M. B a n c h i c h sądzi natomiast, że krytyka Zonarasa skierowana jest do całej minionej generacji kronikarzy — zarówno Jerzego Synkellosa, jak i Jerzego Mnicha, vide *The History of Zonaras from Alexander Severus to the Death of Theodosius the Great*, tłum. T.M. B a n c h i c h, E.N. L a n e, New York 2009, s. 34, przypis 4.

⁷⁸ Ioannis Zonarae, *Annales*, s. 6, 20.

narrative on Theophanes' wordings, often by manipulating them. Although Skylitzes seems to be a follower of chronicle writing as the genre superior to historiography, this division, contrary to Theophanes' times, at the turn of the twelfth century was largely anachronistic. This is evidenced by a style of individual chapters of the *Synopsis*, which mirrors sources used by Skylitzes. Skylitzes in his *prooimion* criticises *mainly* the excessive use of rhetoric in historiography, but it was the writings of such character that make his principal source. This is evidenced by the fact that in his *prooimion* he did not list numerous biographic sources he used in the text. They were the product of his times and expressed historiographic trends of his epoch. The *Synopsis* author did not list them in his *prooimion*, because he did not intend to criticise them. A structure of the *prooimion* and criticism of historians it presents aim to give a greater importance of Skylitzes' work, which was a vital carrier of the Komnenos dynasty's propaganda.